

**Program prac konserwatorskich dotyczący
zabezpieczenia ścian i sklepień piwnic w zabytkowym XVIw.
dworze-spichlerzu w Zgłobniu, którego właścicielem jest Muzeum
Okręgowe w Rzeszowie.
Zgłobień 78, dz.nr 996/2, gm. Boguchwała**

OPRACOWANIE:
konserwator dzieł sztuki
Dawidziak Radomir

Rzeszów, 13.07.2018r.

IDANE INWENTARYZACYJNE:

Obiekt: Dwór – Spichlerz w Zgłobniu

Czas powstania: XVI w.

Własność: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 3 Maja 19, 35-001 Rzeszów.

Obiekt ten jest w trakcie prac zmierzających do przekształcenia go w Regionalną Składnicę Zabytków Archeologicznych.

Budynek w części podpiwniczony – do dwóch pomieszczeń piwnicznych prowadzi osobne wejście z zewnątrz. Posiadają one sklepienia łukowe wykonane z fugowanej zaprawą cegły. Również ściany piwnic wykonane są w ten sam sposób, za wyjątkiem części przypodłogowych, które wykonane są z kamienia (do wysokości kilkudziesięciu cm od podłogi). Posadzka piwnic wyłożona jest ceglami, pod nimi wykonano żelbetową płytę stężającą, a zewnętrzne ściany piwnic jak i fundamenty zostały zabezpieczone i wykonano izolacje przeciwwilgociowe wraz z drenażem obwodowym na zewnątrz budynku.

II. Rys Historyczny

Wieś Zgłobień pojawia się w źródłach na początku XV wieku i prawdopodobnie już w połowie XV wieku mógł istnieć tutaj dwór. Niemniej jednak dopiero rok 1536 uznać można jako najwcześniejszą, bezsporną datę istnienia dwóch dworów z folwarkami

Sama zaś wieś w latach 30-tych XV wieku wchodziła w skład majątków Leliwitów, właścicieli dóbr tarnowskich i jarosławskich (przed rokiem 1436 Jana z Tarnowa i Spytka I, wojewody sandomierskiego, a po śmierci tego ostatniego przechodzi na jego synów: Rafała, Jana i Spytka II (linia jarosławska Leliwitów). Po bezpotomnej śmierci Spytka II, który zginął w roku 1444 pod Warną, Zgłobień przechodzi na własność synów, jego starszego brata Kalafa I tj. na Jana Spytka III i Rafała II. W roku 1458, w wyniku wydzielenia się dóbr jarosławsko-przeworskich i zgłobieńskich - te ostatnie dostają się Janowi, który od tej pory

przyjmuje nazwisko Zgłobieński. Jednak po jego śmierci w 1468 roku, ponownie staje się własnością Spytka III z Jarosławia. Dokument z roku 1490 wymienia go jako patrona parafii w Zgłobniu oraz mówi o uposażeniu przez niego swej żony dobrami zgłobieńskimi wraz ze znajdującymi się w nich dworami ("curia"). Około połowy XV wieku, źródła zaczynają wyróżniać Stary i Nowy Zgłobień.

Wiek XVI jest czasem ciągłych zmian własnościowych. Już na początku XVI wieku, w wyniku małżeństwa córki Spytka III- Anny z Janem ze Sprowy, Zgłobień przechodzi w ręce Odrowążów. W latach 1513-1545 dzierży go jego syn Stanisław. Z tego to okresu (z roku 1536) pochodzi wzmianka o dwóch dworach zgłobieńskich. Po jego śmierci w 1545 roku, dwór przechodzi w posiadanie kolejnego rodu tj. Jordanów. Stało się to za sprawą kolejnego małżeństwa Anny (wdowy po Janie Odrowążu) z Mikołajem Jordanem z Zakliczyna-kasztelanem wojnickim (zm. już w r. 1521). We wspomnianym roku 1545, dobra zgłobieńskie dostają się w ręce Spytka Wawrzyńca Jordana- syna z w/w małżeństwa. W roku 1568, dwór zgłobieński przechodzi na własność jego żony Anny z Sieniawy, córki Mikołaja Sieniawskiego, wojewody ruskiego.

Pod koniec XVI i na początku XVII wieku obiekt użytkowany jest przez Elżbietę Jordanównę, która w 1561 roku wyszła za mąż za Spytkę Ligęzę z Bobrku, z którym się później rozwiodła. Z faktu tego wynikły późniejsze spory Anny Jordanówny z ich synem Mikołajem Spytkiem Ligęzą, który ostatecznie objął Zgłobień po roku 1628.

W roku 1641, po ślubie córki Mikołaja Ligęzy z Jerzym Sebastianem Lubomirskim, dobra zgłobieńskie obejmuje znów nowy ród magnacki. W rękach Lubomirskich pozostaje prawie do końca XVIII wieku. Wydaje się, że już w 2 połowie XVII wieku i w wieku XVIII stracił on na znaczeniu jako rezydencja i główna siedziba właścicieli. Natomiast w 2 połowie XVIII wieku lub na przełomie XVIII i XIX wieku został zaadaptowany na spichlerz.

Niestety nie zachowały się żadne wzmianki i dokumenty o czasie wzniesienia dworu, jego przebudowie i remontach. Zwrócić uwagę należy na badania architektoniczne przeprowadzone w roku 2005 wykazały, że właśnie na

wiek XVI należy datować całą południową i środkową partię obiektu, a w bryle tej do dziś zachowały się też elementy XVI-wiecznej kamieniarki .

Przeprowadzone badania architektoniczne i archeologiczne wskazują, że już w połowie XVI wieku powstał zasadniczy renesansowy dwór o tradycyjnej gotyckiej wieży. Był to podpiwniczony budynek zmurowany z kamienia i cegły o jednotraktowym, dwupasmowym układzie wewnątrz. Wejście do piwnic, tak jak dziś znajdowało się we wschodniej, zewnętrznej ścianie. W wejściu tym osadzono kamienny portal zbliżony do tego z wnętrza piwnicy. Piwnice były skomunikowane ze sobą poprzez otwór z kamiennym portalem. W piwnicy północnej położono ceglana posadzkę. Oświetlone one były małymi okienkami z osadzoną kamieniarką z kratami.

Na parterze pierwotnie były 2 duże pomieszczenia, ale już w 2 połowie XVI wieku podczas drugiego etapu przebudowy pomieszczenia północnego, wycięto sień. Na przełomie XVIII i XIX lub na początku XIX wieku, przedłużono obiekt w kierunku północnym. W tym czasie dwór zaadaptowany został do funkcji spichlerza, a mieszkania przeniesiono do nowego dworu, wzniesionego po przeciwnej stronie drogi.

Mimo licznych dokumentacji i opracowań dotyczących dworu-spichlerza w Zgłobniu nadal nie posiadamy zbyt wielu informacji dotyczących jego najstarszych dziejów oraz inicjatorów jego budowy, a następnie przebudowy w 2 połowie XVI wieku. Pozostaje otwarte pytanie o rangę i znaczenie tego obiektu dla samych właścicieli. Z jednej strony zachowana do dziś częściowo XVI-wieczna kamieniarka okien i drzwi wskazuje na dość wysoki standard dworu, ale z drugiej strony nie posiadamy liczniejszego materiału archeologicznego, wskazującego na intensywność jego użytkowania (pozostałości zastaw) stołowej, pieców i odpadów dnia codziennego).

Zachowane „in situ” detale kamienne w Zgłobniu wykonane zostały w połowie i 2 połowie XVI wieku. Nie są też zapewne wszystkie jednoczesowe. Starszymi są kamienne odrzwia w piwnicach, a młodsze te z parteru.

Wreszcie nic wiemy, kiedy tak naprawdę zasypiano piwnice wraz

z bryłami kamienia, w tym kilkoma elementami kamieniarki okiennej zbliżonej do tej zachowanej „in situ” w obiekcie. Większość z nich ma długość 82 cm i posiada otwory dla osadzenia kraty. Wiążę je z oknami piwnic. Natomiast jeden dłuższy, chociaż niekompletny detal jest bardziej ozdobny i jest niemal identyczny, jak ten z okna w elewacji zachodniej. Trudno powiedzieć dlaczego zdecydowano się piwnice zasypać, ale powodem może być ciągle zalewanie ich i podsiąkanie wody.

Budynek jeszcze w latach 70-tych XX wieku służył jako magazyn zboża i był własnością Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Boguchwale. Wartość obiektu została doceniona dopiero w roku 1957 podczas inwentaryzacji zabytków województwa rzeszowskiego dokonywanej przez Fischingera, a w roku 1975 wojewódzki konserwator zabytków wpisał budynek do rejestru zabytków decyzja nr A-905.

W roku 1982 przejęty został przez Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, z myślą o umieszczeniu w nim Regionalnej Składnicy Zabytków Archeologicznych. Funkcja obiektu oraz długoletnie zaniedbania z tytułu jego użytkowania i braku przeprowadzania koniecznych remontów, wpłynęły na jego zły stan zachowania. Po przejęciu obiektu przez Muzeum Okręgowe w Rzeszowie wykonano jego inwentaryzację wraz z badaniami archeologicznymi oraz przystąpiono do jego stopniowego remontu. W roku 2010 wykonano I etap polegający na wymianie dachu, robotach stabilizujących konstrukcję budynku oraz zabezpieczeniu jego substancji. W 2016 roku wykonane zostały prace kompleksowe prace konserwatorskie dwóch portali kamiennych na parterze oraz przeprowadzono pełną konserwację portalu wejściowego do piwnic budynku jak i przejściu pomiędzy piwnicami.

Kamienne i ceglane ściany piwnic.

Budynek jest częściowo podpiwniczony. Kamienne i ceglane ściany piwnic znajdujących się pod zabytkowym, XVI-wiecznym dworem-spichlerzem zajmują całą szerokość budynku i posiadają wymiary 10x 5,05m (komora -północna)

i 10 x 5-5,15m (komora- południowa). Ściany piwnic wykonane są z kamienia łamanego, a sklepienie oparte na lekkiej odsadźce z cegły palcówki o wymiarach 6.5x11-12x25.5 cm .

Opracowano na podstawie:

Dokumentacji pn. Inwentaryzacja posadzki ceglanej w piwnicy oraz wyniki nadzoru archeologicznego nad odgruzowywaniem piwnic. Wykonawca: Pracownia Archeologiczna „Archeo” s.c., Rzeszów 2010 r.

III STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ.

Stan zachowania zarówno podmurówki kamiennej jak i ceglanych ścian jest zły i wymaga prac konserwatorskich. Obiekt narażony był na wieloletni niekorzystny wpływ warunków zewnętrznych. Na jego zły stan techniczny wpłynęło wiele współdziałających ze sobą czynników. Naturalne procesy starzenia zarówno cegły i kamienia uzależnione są od warunków panujących w nieogrzewanym podpiwniczonym budynku tj. zmiany temperatur czy wilgotności. Na powierzchni widoczne są również mchy i porosty, których rozwojowi sprzyja zawilgocenie. Widoczne są miejsca zachowania oryginalnych (reliktów) zapraw wapiennych które usytuowane są w większości na ścianach gdzie występuje kamienny wątek. Najlepiej zachowane wyprawy wapienne zauważyć można przy wejściu do piwnicy w okolicach drzwi wejściowych oraz w najwyższych punktach ścian łączących się ze sklepieniem w okolicach okien (światlików)

Podmurówka wykonana z tzw. kamienia łamanego układanego na zaprawie z wyraźną fugą prawdopodobnie w przeszłości tynkowana. Cegła układana na zaprawie wapiennej również z mocno widoczną fugą lekko cofniętą od lica. W wielu miejscach brakuje pojedynczych cegieł, istnieją też takie gdzie mechanicznie ukruszonych jest kilka obok siebie. Na większości powierzchni widoczne są zarówno zacieki jak i w wielu miejscach plamy pochodzenia biologicznego oraz pleśni. Fuga w całości nadaje się do wymiany.

IV. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE.

Na obiekcie wyróżniono kilka rodzajów zniszczeń, które wpływają ujemnie na jego stan techniczny oraz estetykę. Wymagane jest przeprowadzenie szeregu zabiegów konserwatorskich mających na celu usunięcie przyczyn destrukcji przywrócenie pierwotnych walorów i zabezpieczenie obiektu przed dalszym niszczeniem.

Zakłada się przeprowadzenie pełnej konserwacji technicznej i estetycznej.

Należy sporządzić dokumentację foto. przed w trakcie i po pracach.

W miejscach gdzie zachowały się relikty zapraw wapiennych należy ze szczególną ostrożnością wyróżnić te które zostaną poddane konserwacji zachowawczej w celu ocalenia i wyeksponowania świadków.

KAMIENI:

Kamienne elementy oczyścić przy pomocy urządzenia do oczyszczania pod regulowanym ciśnieniem bez użycia wody używając dobranego ścierniwa. Fugi wykuć do dwóch cm. poniżej lica cegły. Wzmocnić, odsolić, zdezynfekować, odgrzybić przy użyciu środków renomowanych firm specjalizujących się w produkcji chemii konserwatorskiej. Kamienny cokół do wysokości uskoku (cegła-kamień) widocznego na zdjęciach oraz ściany gdzie kamienne murowanie dochodzi do sklepienia, ale do wysokości średniej wyznaczonej przez uskok na ścianach gdzie ten istnieje, przygotować do tynkowania. Pomieszczenie pierwsze z klatką schodową należy tynkować do wysokości pomiędzy 116cm a 121cm które określa uskok ściany, tam gdzie uskoku nie ma, tynkować do wysokości uśrednionej z uskoków gdzie takowe się znajdują. Zagruntować, zaszlamować. Miejsce styku ściany z posadzką uszczelnić odpowiednim preparatem z nadaniem lekkiego wyoblenia (faseta). Na całość założyć tynk podkładowy min 1cm max 3cm, na obrzutkę nałożyć tynk renowacyjny min 2cm. Całość tynku zagruntować pod farbę silikonową

oraz po doschnięciu pomalować dwukrotnie silikonową farbą w kolorze ustalonym z WUOZ delegatura w Rzeszowie.

CEGLA:

Kamienne elementy oczyścić przy pomocy urządzenia do oczyszczania pod regulowanym ciśnieniem bez użycia wody używając dobranego ścierniwa. Fugi wykuć do dwóch cm. poniżej lica cegły. Wzmocnić, odsolić, zdezynfekować, odgrzybić przy użyciu środków renomowanych firm specjalizujących się w produkcji chemii konserwatorskiej. Miejsca wymagające uzupełnień cegły- „powyżej połowy wielkości cegły” uzupełnić wstawkami z cegły o zbliżonych parametrach wielkościowych jak i kolorystycznych w celu jak największego dopasowania do oryginału na odpowiednio dobranej zaprawie wapiennej. Cegły mniej zniszczone uzupełniać zaprawami do renowacji cegły barwionymi w masie. Fugi uzupełniać zaprawą mineralną wapienno – trasową, paroprzepuszczalną. Całość zabezpieczyć środkiem hydrofobowym na bazie silanowo-silikonowej.

RELIKTY ZAPRAW WAPIENNYCH:

Określić miejsca najlepiej zachowanych reliktyw zapraw wapiennych. Po zakwalifikowaniu tych miejsc (uzgodnienie z WUOZ Rzeszów) odseparować je od reszty oczyszczanej powierzchni w celu zabezpieczenia przed ingerencją ścierniwa używanego do oczyszczania reszty powierzchni kamienno-ceglanych. Oczyścić z resztek zapraw cementowych i ewentualnych innych nalotów nie historycznych. Całość powierzchni tynków wapiennych poddać procesowi konsolidacji środkiem do wzmacniania powierzchni poprzez powlekanie. Miejsca przygotowane do ekspozycji zabezpieczyć opaską okalającą zaprawą wapienną z fugą lekko ściętą dającą maksymalne zabezpieczenie przed odspojeniem w miejscach paskowania.

V. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

KAMIENŃ:

1. Kamienne elementy wystroju czyścić mechanicznie (proponowane zastosowanie metody ścierniwo przy regulowanym ciśnieniu).
2. Wykuć fugi.
3. Wzmocnić powierzchnię kamienia z zastosowaniem odpowiedniej chemii konserwatorskiej.
4. Całość odsolić z zastosowaniem odpowiedniej chemii konserwatorskiej.
5. Całość zdezynfekować, odgrzybić.
6. Przygotować powierzchnie pod tynkowanie do wysokości określonej w założeniach poprzez gruntowanie.
7. Powierzchnię zaszlamować i zagruntować środkiem szczepnym
8. Miejsca styku ścian z posadzką uszczelnić masą bitumiczną z nadaniem odpowiedniego kształtu kołyski (wyoblenia)
9. Obrzucić tynkiem podkładowym do 1cm-max 3cm w zależności od miejsca obrzutki.
10. Na całość założyć tynk renowacyjny min 2cm.
11. Całość tynku zagruntować.
12. Całość pomalować dwukrotnie silikonową farbą.

CEGLA:

1. Ceglane elementy wystroju czyścić mechanicznie (proponowane zastosowanie metody ścierniwo przy regulowanym ciśnieniu).
2. Wykuć fugi.
3. Wzmocnić powierzchnię z zastosowaniem odpowiedniej chemii konserwatorskiej.
4. Całość odsolić z zastosowaniem odpowiedniej chemii konserwatorskiej.
5. Całość zdezynfekować, odgrzybić.
6. Miejsca dużych ubytków flekować dobraną cegła osadzaną na

zaprawie mineralnej.

7. Miejsca mniejszych ubytków uzupełnić zaprawą do renowacji cegieł barwioną w masie.
8. Fugi uzupełnić zaprawą wapienno-trasową, paroprzepuszczalną.
9. Całość zabezpieczyć środkiem hydrofobowym na bazie silanowo-silikonowej.

TYNKI:

1. Miejsca zakwalifikowane go ekspozycji jako relikty i świadki odseparować od reszty w celu zabezpieczenia przed uszkodzeniem podczas oczyszczania mechanicznego ścian i sklepień.
2. Oczyszczenie tynków z nawarstwień wtórnych, tynku cementowego w celu jak najlepszej ekspozycji zachowanych reliktyw.
3. Konsolidacja zachowanej warstwy tynku wapiennego poprzez powlekanie odpowiednim środkiem.
4. Opaskowanie po obrysie zachowanych tynków zaprawą wapienna w celu jak najlepszego zabezpieczenia przed odspojeniem.
5. Hydrofobizacja całości powierzchni zachowanych reliktyw-świadków tynku wapiennego środkiem na bazie na bazie silanowo-silikonowej.